

VALORI ALE PATRIMONIULUI NATURAL DISPĂRUT DIN AREALUL CENTRAL AL MUNICIPIULUI BUCUREȘTI

Conf. dr. arh. Cerasella CRĂCIUN

Dezvoltarea datorată rolului strategic și de supraveghere a drumului de la Giurgiu — unde se afla o garnizoană otomană — până la Târgșor, a dus la constituirea de-a lungul timpului a nucleului de bază al zonei centrale a capitalei, respectiv zona Curtea Veche unde, între 1558-1559, Domnul Mircea Ciobanul construiește Biserica Domnească, rămasă până astăzi cel mai vechi lăcaș de cult al capitalei păstrat în forma sa inițială.

Acest nucleu constituie germele morfo-genetic¹ primordial de peisaj cultural ce definește acțiunea și interacțiunea factorilor naturali și umani² ai orașului, contribuind la formarea culturii locale. Peisajul cultural fiind o componentă de bază a patrimoniului, dar și o resursă de activitate economică, este un reper important din punctul de vedere ecologic, dar și al elementelor de mediu sau al impactului asupra mediului social, contribuind la consolidarea identității culturale.

1847 - PLANUL PORACH ȘI ED. SCHWEDER

1852 - PLANUL BORROCZYN

Deși aparent orașul București nu are o istorie în domeniul peisagistic, arhivele și documentele vremii, precum și scrierile de mai târziu, păstrează elemente valoroase și amintiri ale grădinilor Bucureștiului, o mare parte dintre acestea fiind astăzi dispărute³.

Nucleul aferent zonei Curtea Veche atestă do-cumentar că în cadrul Curții Palatului Domnesc se afla una dintre cele mai vechi grădini bucureștene, pentru care exista la 1600 un corp de grădinari domnești conduși de un vătaf, recunoscut printr-un act inedit din 1643-1654, ultima parte a domniei lui Matei Basarab.

Această Grădină Domnească trebuie să fi fost remarcabilă dacă luăm în considerare descrierea realizată de Doamna Elena, soția lui Matei Basarab, și cea aparținând călătorului turc Evlia Celebi, ca urmare a vizitei sale la Curtea Domnească în anul 1666, sub Domnia lui Radu Leon. La 10 februarie 1649, Doamna Elena scria o epistolă soției judeului din Brașov, pentru a-i trimite, degrabă, semințe de flori.⁴

Mai târziu, în 1662, în epoca de apogeu a perioadei brâncovenești, când Bucureștiul devine singura capitală a Țării Românești, odată cu rezidirea completă a palatului și adăugarea de noi construcții, Constantin Brâncoveanu extinde grădina din sud până la Râul Dâmbovița. Călătorul italian Anton Maria del Chiaro consemna: „Dinspre fața principală se vede grădina. În formă pătrată, este desenată după bunul gust italian. În mijlocul flo-

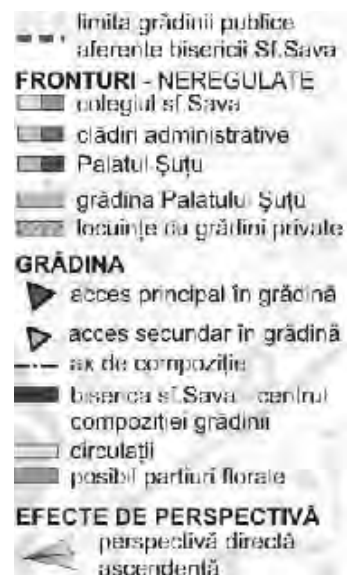
1871 - PLANUL MAIOR D. PAPPASOGLU

1891 - PLANUL MIHAIL C.F. PANTEA

ANALIZA GRĂDINII BISERICII SF. SAVA

Suport: Planul Borroczyn

rilor așezate în straturi, domnitorul Constantin Brâncoveanu și-a clădit o loggia pentru a prânzi acolo, încadrat de stâlpii și portalurile sculptate în piatră”⁵.

Astfel, **Grădina Domnească** poate fi considerată primul germen morfo-structural al peisajului capitalei, fiind o tipologie de *grădină icon – măturie arheologică*.

O altă tipologie de grădină reprezentativă, simbolică pentru peisajul cultural și patrimoniul natural al Bucureștiului, este **Grădina Universității**. Situată pe locul pe care altădată se afla parohia dezvoltată în jurul Bisericii Sf. Sava, înconjurată de construcțiile vechii Școli Domnești înființate de Șerban Cantacuzino⁶, în zona în care se află astăzi Statuia lui Mihai Viteazul de la Universitate, această grădină publică avea un ax de compoziție central și o simetrie accentuată de axul bisericii la care se raporta.

După demolarea bisericii și a colegiului, arhitectul Alexandru Orăscu a construit Universitatea, prin mijlocul terenului aferent grădinii trecând primul bulevard bucureștean. În cealaltă parte a grădinii s-a păstrat loc de amplasare pentru mai multe statui, dintre care cea mai importantă era statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul (1876), așezată pe un piedestal

de marmură, înconjurată de un grilaj de fier și străjuită de doua tunuri capturate de la turci în Războiul de Independență. În aceeași grădină erau amplasate statuile lui Ion Heliade Rădulescu (1882), Gheorghe Lazăr (executată în 1885 și inaugurată în 1886), Spiru Haret (1895). Zona era amenajată peisagistic, cu partere florale, cu „alei așternute de pietriș, pe care se aflau bănci masive de stejar cu picioare de fier, pentru odihna trecătorilor”⁷.

Sursa: www.maerlant.be

În anul 1928, Bdul Universității (Bd. Elisabeta de astăzi) era mărginit de aliniamente de arbori de mici dimensiuni (posibil tei). Iluminatul era asigurat de corpuri de iluminat înalte cu braț, de tip pendul. Partea carosabilă a Bdului era împărțită de tramvai, trăsuri și primele automobile.

Sursa: www.bucuresti.cn

În jurul anului 1930, Piața Universității avea un fond vegetal bogat format din arbori și arbuști. Frontul drept al pieței, vecin cu Palatul Șuțu, nu exista, permițând Grădinii Universității să se continue cu cea a Palatului Șuțu.

1877

Ceremonia instalării în prezența Principesei Elisabeta a tunurilor turcești capturate la Grivița lângă statuia lui Mihai Viteazul

Grădina Universității era luminată cu felinare și pavată cu piatră pe aleile principale.

Sursa: www.talcio.net

Statuia lui Mihai Viteazul cu Biserica Rusă în fundal în jurul anului 1900

1871 - MAIOR D PAPPASOGLU

Bulevardul Universității era bordat cu aliniamente de arbori

Sursa: www.talcio.net

Statuia lui I.C. Brătianu și Ministerul Agriculturii în jurul anului 1900

1770 Arhiva de la Viena

1842 Planul după Vladimir de Blaremborg

1847 Planul Porach/Ed. Schweder

1895-1899 INST. GEOGR. AL ARMATEI

1911 INST. GEOGR. AL ARMATEI

1914 - PLANUL SOCEC & CO.

1921- PLAN CĂPITAN MIHAIL C.I.F. PANTEA

- între 1893-1911 pe locul Grădinii Universale se afla Grădina Primăriei
- între 1914-1923 apare pe planuri conturul presupus al Grădinii Universale
- limita aproximativă a zonei în care se inscria Grădina Rașca
- limita aproximativă a Grădinii Blanduziei
- limita aproximativă a Grădinii Universității
- zone verzi publice despre care nu s-au găsit informații scrise dar care apar pe planuri și în poze între anii 1870-1930
- începînd cu 1911 apare pe planuri sistematizarea intersecției de la Universitate
- în 1921 apare pe plan pentru prima dată statuia lui I.C.Brătianu în mijlocul intersecției de la Universitate - în spatele căruia se afla Grădina Universală
- la 1895 Grădina Rașca dispare, lasînd loc Ministerului Cultelor

În această grădină se afla, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o mică grădină botanică, mutată în 1892 pe actualul amplasament din Cotroceni.

Conform imaginilor de arhivă din anul 1928, B-dul Universității, actualul Bulevard Regina Elisabeta, era mărginit de aliniamente de arbori (posibili tei), iar iluminatul era asigurat de corpuri cu braț tip pendul, partea carosabilă fiind împărțită între pietoni, tramvai, trăsură și primele automobile apărute în epocă. Cu toate acestea, în 1930, Piața Universității beneficia încă de un bogat fond vegetal compus din arbori și arbuști, frontul pieței permițând realizarea unei legături de sistem verde cu Grădina Palatului Șuțu.

În anul 1960, grădina pierde bogata vegetație înaltă în favoarea spațiilor mineralizate, destinate transportului în comun și a automobilelor.

Grădina Stavri, ce poartă numele celui care a închiriat locul în anul 1866 de la familia boierilor Herești, făcea parte din grădina casei unde locuia Marele Ban Constantin Năsturel Herescu, care a transformat-o într-o grădină publică, amplasată în zona de astăzi a Străzii Academiei, între Strada Nouă (actuala Edgar Quinet) și Strada Biserica Enei. Aici au cântat diferite orchestre între 1878-1900, până când proprietatea a fost cumpărată de o societate germană care a construit aici Sala Liedertafel, în care se dădeau spectacole în limbile germană, franceză și română. Pe acest amplasament se află astăzi Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu”.

În același areal se găsea **Grădina Rașca**⁸, între Strada Edgar Quinet, extinsă până spre B-dul Brătianu, pe zona de astăzi a Facultății de Matematică. Grădina era vestită la 1870, fiind vizitată de elita Bucureștiului din acea vreme: Eminescu, Vlahuță, Caragiale, Bacalbașa, Iancu Brezeanu. La 1872, cânta aici o fanfară militară și orchestra operei. În 1876, grădina devenise celebră, aici dirijând compozitorul vienez Zierrer, răsplătit de guvern cu distincția Bene Merenti⁹. Până la introducerea curentului electric în oraș, aici iluminatul se realiza cu „sfeșnice de metal în care se înfingeau lumânări de spermanțet și care se înălțau treptat pe măsură ce ardeau, în loc de chibrituri sau fitil cu cremene, fiindcă pe vremea aceea nu se cunoșteau scăpărătorile moderne de astăzi...”¹⁰ Din singura imagine de arhivă păstrată se poate observa că grădina avea o vegetație bogată și era iluminată prin felinare cu flacără protejată de globuri de sticlă. Cea mai interesantă descriere a acestei grădini aparține lui Ulysse de Marsillac, în *Guide du Voyageur a Bucarest (1877)*, un model al actualelor ghiduri de călătorie, care descrie grădina ca fiind singura foarte bine luminată, în care te puteai plimba și asculta muzică în fiecare seară.

GRĂDINA RAȘCA ÎN 1870

Iluminatul grădinii prin felinare cu flacăra protejată de globuri de sticlă

Grădina beneficia de o bogată vegetație înaltă, lucru rar întâlnit în grădinile centrale

Grădina Universală, unde se întâlneau „tinerii berbanți”, se afla pe zona din fața actualului Teatru Național, la intersecția celor patru bulevarde: Carol, Regina Elisabeta, Nicolae Bălcescu și I. C. Brătianu, în zona actualului Minister de lângă Spitalul și Biserica Colțea. Apărută în vechile planuri istorice ale Bucureștilui ca un teren liber în anul 1791, Grădina Universală se regăsește în 1847 ca grădină privată a dr. Mersil Marsilie.

Grădina Blanduziei, renumită în epocă, ocupa zona dintre Strada Academiei și Strada Doamnei. După 1900 a fost construită aici o scenă pe care se dădeau reprezentații la

1791 PLANUL ERNST

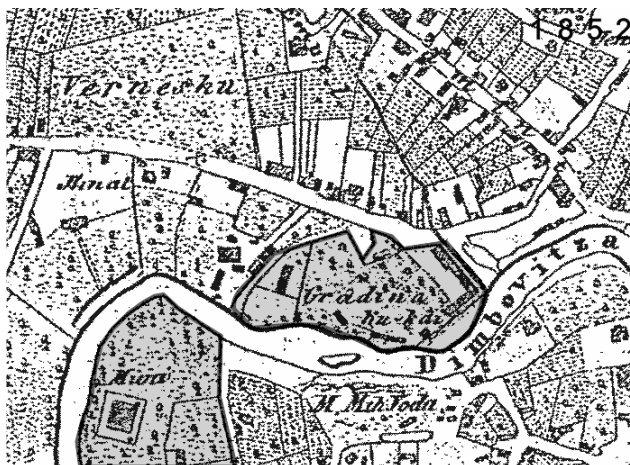
1871 PLANUL PAPPASOGLU

prețuri modeste, ceea ce o făcea accesibilă locuitorilor.

După 1916-1919 nu s-au mai dat spectacole, dezvoltarea urbană a epocii impunând construirea în jurul grădinii a unor clădiri parter și etaj deținute de remizerii bursei, în care funcționau birouri sau agenții unde se perfectau tranzacțiile de acțiuni. Grădina Blanduziei s-a antropizat, transformându-se treptat în Galerile Blanduziei¹¹.

Grădina Palatului Șuțu poate fi considerată ca aparținând tipologiei de *grădină particulară de reprezentare*, fiind o grădină vastă care înconjura Palatul cu același nume, amenajată cu specii de flori și animale exotice, cu o peluza pe care se plimbau păuni, fazani și pelicani în jurul unui bazin ce amintea păstrând proporțiile, de fântânile Palatului Versailles.

Fotografie de epocă din 1850-1860

GRĂDINA CU CAI era situată în stânga râului Dâmbovița, de o parte și de alta a străzii cu același nume care există și astăzi între Splai, Mihail Kogălniceanu și Bulevardul Elisabeta.

Între 1860 și 1865, se aflau în grădină câteva pavilioane din lemn, unde vara se făceau băi calde, plătindu-se pentru baia obișnuită câte "2 șfanți de persoană, iar pentru baia mare de 2 persoane, câte 6 șfanți". Cel care ținea în arendă băile era N. Feldman, antreprenor și al Sălii Slătineanu.

Prezent

Malul amenajat pentru scăldat

Grădina avea câteva elemente decorative deosebite: un ceas solar așezat pe o consolă de marmură, doi lei și un soare de metal galben, care străjuiau porțile mari, precum și un tun al cărui praf de pușcă sub acțiunea soarelui vestea miezul zilei.

Grădina palatului era considerată în acea vreme un mic parc, întinzându-se până spre fostul amplasament al Bisericii Sf. Sava, Universitatea de astăzi.

Tipologia de *grădină de tip monastic* este reprezentată de **Grădina Bărăției**, aflată pe actualul amplasament al bisericii din spatele fostului Palat Domnesc, pe care călugării franciscani ridicaseră în secolul al XVII-lea o biserică din lemn¹², ca „berat (document) de la poarta otomană”, în vremea lui Ștefan Vodă Cantacuzino.

Localizarea Grădinii Bărăției este controversată: în timp ce Ionescu Gion afirmă că preoții romano-catolici amenajaseră Grădina Bisericii Bărăției în stilul italian al secolului al XVII-lea¹³, Carol Auner susține că aceasta ar fi fost mai degrabă confundată cu grădina de la Târgoviște¹⁴.

Grădina cu Cai, dispărută astăzi, se păstrează încă în memoria locului ca peisaj cultural, prin denumirea străzii actuale Grădina cu Cai din imediata vecinătate a Dâmboviței și a Pieței Kogălniceanu. În 1852, conform documentelor, grădina se afla în locul în care Dâmbovița crease prin erozarea malurilor un mic ostrov, transformat apoi într-o grădină de agrement în care bucureștenii puteau face băi calde și reci. Cronicarii Bucureștiului presupuneau că denumirea ei provenea de la cail polonezului Dunsch care venise cu circul ce se așezase în zăvoiu de pe malul Dâmboviței. Tot în această zonă exista însă în acea vreme și un carusel. Între 1850-1860 locul se definise ca un parc de distracții structurat după standarde străine, cu o culoare locală puternică, unde se desfășurau spectacole ale Teatrului Fontin în care au jucat și Aristizza Romanescu și Ion Ionescu de la Union.

Grădina Union, încadrată în tipologia de *grădină de loisir și divertisment*, era amplasată între Strada Ion Câmpineanu, colț cu Strada Sf. Ionică, în zona vechiului Hotel Simplon din perioada interbelică. Evocată de Ion Luca Caragiale în piesa „O noapte furtunoasă”, este amintită astăzi prin numele Hotelului Union și al Sălii Cinematecii construite pe locul vechii grădini. Denumirea de „Union” provenea de la colonia elvețiană care își fixase aici, cu numele de Union-Suisse, locul de organizare a petrecerilor cu scop caritabil, pentru acordarea de ajutor mutual membrilor aflați la nevoie. Grădina era locul preferat de lumea mondenă a anilor 1866-1880, care venea aici să îl asculte pe apreciatul cântăreț popular I. D. Ionescu, pe amuzantul Fanelly și pe surorile Mantens, spectacole apreciate și de Prințul Gortchacoff și Baronul Jomini, care o frecventau în anii 1877.

Grădina Oteteleşanu, o altă *grădină de loisir și divertisment*, amplasată pe Calea Victoriei, în spatele clădirii în care a locuit Ion Oteteleşanu, Ministru de Finanțe în vremea lui Cuza Vodă, era considerată ca salon de consacrare și lansare a tinerilor în societate. Aici erau organizate dineuri și recepții la care participa high-life-ul bucureștean, despre care se scria în revistele și ziarele vremii de limbă franceză „L'indépendance Roumaine” și „La Roumanie Illustrée”. Din descrierile acestor documente, Grădina Oteteleşanu era mare și răcoroasă, cu arbori bătrâni și era animată de spectacole muzicale, de patinaj (pe un lac artificial), meciuri de hochei (mai târziu și Teatru de Vară).

Note

- 1 Vezi capitolul referitor la germenul morfo-genetic și conturarea studiului de caz al Bucureștiului în Crăciun, Cerasella, *Metabolismul Urban. O abordare Neconvențională a Organismului Urban*, Ed. UAUIM, București, 2008.
- 2 Vezi și definirea termenului de PEISAJ ca „parte de teritoriu perceput ca atare de către populație, al cărui caracter este rezultatul acțiunii și interacțiunii factorilor naturali și/sau umani”, cf. Convenției Europene a Peisajului, 20. 10. 2000, ratificată prin Legea nr. 451/8 iulie 2002).
- 3 Vezi și Proiectul Expozițional „Grădini Pierdute”, 7 decembrie 2009 — 12 ianuarie 2010.

- 4 Vezi Giurescu, C. Constantin, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Ed. pt. Lit., 1966.
- 5 BORCA, Anna, *Odinioară la Grădina Hrtschka*, 2006.
- 6 POTRA, George, *Din Bucureștii de ieri*, Vol. I, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1981.
- 7 Idem, pag. 304-305
- 8 Inaugurată de celul Hrstchka, românizat „Rașca”, pe la 1870.
- 9 MAJURU, Adrian, *S-a întâmplat aici*, articol, www.timeoutbucuresti.ro
- 10 POTRA, George, op.cit., pag. 51-55
- 11 Vezi și BILCIURESCU, Victor, *Bucureștii de ieri și de astăzi*, Editura Paideia, București, 2003, pag. 55
- 12 Vezi și PAPAZOGLU, Dimitrie, *Istoria fondării orașului București*, București: Minerva, 2000.
- 13 Cf. Ionescu Gion, *Istoria Bucurescilor*, Editura Tehnopress, Iași, 2003, pag. 229
- 14 AUNER, Carol, *Istoria Bărăției din București*, conferință ținută de autor în București, 1 mai 1904.

Bibliografie

- AUNER, Carol, *Istoria Bărăției din București*, conferință susținută de autor în București, 1 mai 1904
- BACALBAȘA, Constantin, *Bucureștii de altădată*, vol. I-III, București, Editura Eminescu, 1987-2000.
- BILCIURESCU, Victor, *București și bucureșteni de ieri și de azi*, Editura Paideia, București, 2003.
- BORCA, Anna, *Odinioară la Grădina Hrtschka*, 2006.
- Bucureștii anilor '30 : 25 de imagini*: [album], București: Editura Noi, 1995.
- CASELLI, Domenico, *Cum au fost Bucureștii odinioară*, București: Silex, 1994.
- COSTESCU, George, *Bucureștii Vechiului Regat*, București, Editura Capitel, [2004].
- CRĂCIUN, Cerasella, *Cercetare Proiect Cultural Grădini Pierdute*, 2008-2010.
- CRĂCIUN, Cerasella, *Metabolismul Urban. O abordare Neconvențională a Organismului Urban*, Ed. UAUIM, București, 2008
- DECIU, Andreea (texte îngrijite și postfață), *Povestea caselor*, București, Editura Simetria, 1999.
- DUMITRU, Nicolae și TĂRCOB, Dumitru (coord.), București, București, Ed Sport-Turism 1985.
- GEORGESCU, Florian, BERINDEI, Dan, CEBUC, Alexandru, *Istoria orașului București*, vol. 1, București, 1965.
- GIURESCU, C. Constantin, *Istoria Bucureștilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Ed. pt. Literatură, 1966.
- HARHOIU, Dana, *București, un oraș între Orient și Occident*, Editura Simetria, București, 2001
- ION, Narcis Dorin, *București: în căutarea Micului Paris*, București, Tritonic, 2003.
- IONESCU-GION, G. I., *Istoria Bucurescilor*, Editura Tehnopress, Iași, 2003.
- MAJURU, Adrian, *S-a întâmplat aici*, articol www.timeoutbucuresti.ro
- MARSILLAC, Ulysse de, *Bucureștii în veacul al XIX-lea*, București, Meridiane, 1999.
- Mărturii orale: anii 80' și bucureștenii*, București, Paideia, 2003.
- MUCENIC, Cezara, *București: un veac de arhitectură civilă. Secolul al XIX-lea*, București, Silex, 1997.
- MUCENIC, Cezara, *Străzi, piețe, case din vechiul București*, București, Ed Vreemea XXI, 2004.
- NICOLAU, Irina, POPESCU, Ioana, *O stradă oarecare din București*, București, Nemira, 1999.
- OLTEANU, Radu, *Bucureștii în date și întâmplări*, București, Paideia, 2002.
- PAPAZOGLU, Dimitrie, *Istoria fondării orașului București*, București, Minerva, 2000.
- PARUSI, Gheorghe, *Cronica Bucureștilor*, București, Compania, 2005.
- PÂRVULESCU, Ioana, *Întoarcere în Bucureștii interbelic*, București, Humanitas, 2003.
- Planuri istorice din Arhiva UAUIM, Muzeului Municipiului București, Academia Română.
- POTRA, George, *Bucureștii văzuți de călători străini: (secolele XVI-XX)*, București, Editura Academiei Române, 1992.
- POTRA, George, *Din Bucureștii de altădată*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981
- ZAMANI, Lelia, *Comerț și Loisir în vechiul București*, Editura Vreemea, București, 2007